

Farkas Katalin – Kőszeginé Tóth Judit

A sárospataki Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény régi könyveinek katalogizálása

Együttműködés intézmények és könyvtárosok között

A sárospataki Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény¹

Az 1967-ben Kuklay Antal atya által létrehozott gyűjtemény már megalakulásakor igen sokszínű volt: műtárgyak, könyvek, iratok, papi hagyatékok alkották. Elhelyezése több helyen – egyebek mellett a Sárospataki Római Katolikus Plébánián – valósult meg. A műtárgyak megtekintésére időszakos kiállítások alkalmával nyílt lehetőség. A tárgy- és könyvgyűjteménynek jelenleg otthont adó, a plébánia szomszédságában lévő Szent Erzsébet Házban korábban egyházi elemi, a kommunizmus alatt állami fenntartású általános iskola működött, melyet 1999-ben kapott vissza az egyház.² Az épületben kortárs művészek alkotásaiból rendezett állandó kiállítás, előadás-sorozat mutatja be Szent Erzsébet életét, minden évben megrendezésre kerül a Pünkösdi Szent Erzsébet ünnep és a háztól induló Sárospatak-Kassa zarándoklat.

2003-ban az egyházművészeti műtárgyakat és könyveket a szomszédos parókiáról átköltöztették a felújított épületbe. 2007-ben kezdetét vette nemcsak a könyvek, hanem az őket tartalmazó muzeális könyvszekrények felújítása, konzerválása is. Különösen becses darab az első emeleti folyosón álló 1773 előtt készült jezsuita könyvszekrény, amely a pataki jezsuiták tulajdonában volt, de a parókia beázásakor átnedvesedett és tönkrement. A restaurátorok a plébánia épületébe beépített bútort kibontották, darabjaira szedték, konzerválták, restaurálták, azután a jelenlegi helyén állították össze újra. Ennek köszönhetően ismét eredeti funkciójának tesz eleget: muzeális könyveket óv. Az emeleti folyosón lévő kétszintes könyvszekrény valószínűleg az 1960-as, 1970-es években egy környékbeli ferences rendházból került a gyűjteménybe, a 2000-es évek eleje óta szintén jelenlegi helyén áll.³ 2009-ben tisztítás és konzerválás után kerültek helyükre a konferenciaterem-

ben található muzeális könyvszekrények. A bennük található régi könyvek reprezentatív szerepet is betöltenek. 2012-ben egy újabb nyertes pályázatnak köszönhetően a ház új bútorzatot, könyvespolcokat, katalógusszekrényt kapott. Így méltó és állományvédelmi szempontból megfelelő helyre került a könyvállomány. 2013-ban kulturális közfoglalkoztatott fiatalok közreműködésével megkezdődött a dokumentumok felmérése. Autopszia alapján történt a könyvek tartalmi, formai feltárása, mivel új helyre került, ezért új raktári jelzettel kapott minden dokumentum. A számítógépes nyilvántartásban szereplő leírások bizonyos esetekben csak javításra szorultak, és csupán raktári jelzettel kellett őket kiegészíteni, sokszor azonban egyszerűbb volt új katalógusrekordot készíteni. Minden esetben új dokumentumleírásra és cédulanyomtatásra volt szükség; a szerző és cím szerinti katalógust is újra kellett építeni. A két évig tartó munka során a huszonháromezres könyvállomány minden egyes darabja sorra került. A könyvtár gyűjtőköre vallás és vallástudomány, lelkeségi irodalom, helytörténet, Szent Erzsébet és a Rákóczi család történetének szakirodalmá. 2015-ben elkészült az állomány revíziója.

*A sárospataki Római Katolikus Egyházi Gyűjteménynek otthont adó Szent Erzsébet Ház
(Fotó: Feczkó Ágnes)*

A katalogizálás jelenlegi állapota

Az épület felújításának befejezése, a könyvek jelenlegi helyükre kerülése, valamint a 2015-ös revízió után sor kerülhetett a muzeális könyvállomány feltárására. A munka kezdete a 2015. június 29. és július 1. között megrendezett Egyházi Könyvtárak Egyesülése közgyűlése és konferenciájára nyúlik vissza. Szabó Irén, a Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény akkori vezetője mutatta be a gyűjteményt Monok Istvánnak, aki e cikk társszerzőjét, Farkas Katalint, a Szegedi Tudományegyetem Klebelsberg Kuno Könyvtár munkatársát ajánlotta a gyűjtemény tartalmi és formai feltárására. 2016. április 21-én meg-

történt a muzeális könyvek felmérése, majd július 25. és augusztus 5. között sor került a dokumentumok jelentős részének – több mint ezerháromszáz kötet – lefényképezésére. 2017. július 10-étől július 13-áig a konferenciateremben elhelyezett, közel ötszázhetven kötetről is elkészültek az azonosításhoz szükséges fényképfelvételek. A munka folyamán azonnal világossá vált, hogy a könyvek egy részét a helyszínen, autopszia alapján lehet feldolgozni. Ez a fajta feltárás a többszörösen egybekötött többkötetes dokumentumok, kolligátumok, töredékek és a korai, 15–17. században kiadott művek esetén alkalmazható. Aprólékos, paleográfiai ismereteket igénylő feladat a possessorbejegyzések feloldása. 2019-ben a korai és ritka nyomtatványok helyben történő katalogizálásával, valamint a soron következő nyomtatványok távoli azonosításával folytatódott a munka. Mindezt nagymértékben segítették a világhálón elérhető nyílt hozzáférésű digitalizált muzeális tartalmak.

A Római Katolikus Egyházi Gyűjteményben található az eredetileg a sárospataki várában lévő Windischgraetz-könyvtár töredéke. A töredék jelentős részét alkotja a *L'Esprit des journaux françois et étrangers* című folyóirat, melynek teljes tartalma katalogizáláskor egyszerű szerkezetben kereshető és olvasható volt a világhálón – jelenleg ez a honlap sajnos nem érhető el. A Karlsruhei Virtueller Katalog közös keresőfelület találatai nemcsak a muzeális könyvek bibliográfiai leírását tartalmazzák, hanem a leírt könyv gyakran több digitalizált változatát, és mindezt bárki számára szabadon elérhető módon. A hazai kiadású könyvek azonosításához a MOKKA-R, az MKDNY, valamint az SZTE Klebelsberg Könyvtár katalógusa volt mérvadó. A szerzők, szerkesztők, nyomdászok neveinek egységesítése a Kárpát-medencei nyomtatványok esetén nyomtatott lexikonok és a MOKKA-R segítségével, a nyugat-európai kiadványoknál a CERL (Consortium of European Research Libraries), valamint a VIAF (Virtual International Authority File) használatával történt. A könyvekről ISBD-szabványnak megfelelő leírás készül, melyet

A sárospataki jezsuiták által használt 1773 előtt keletkezett könyvszekrény (Fotó: Kőszeginé Tóth Judit)

a Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény könyvtárosa, Kőszeginé Tóth Judit MARC 21 integrált bibliográfiai rekordformátumban tölt fel a Corvina integrált könyvtári rendszerbe. Ezután történik meg a dokumentumok leltározása, valamint az antikváriumok és az OSZK Gyarapítási és Állomány-nyilvántartó Osztály segítségével értékük meghatározása. A katalogizált könyvek az egri Főegyházmezei Könyvtár katalógusában kereshetők, amely elérhető a sárospataki Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény honlapjáról is.

Gyűjteménytörténet és kutatása

A sárospataki Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény szellemi elődjének a 15. századi, valószínűleg a jelenlegi gyűjtemény helyén működő plébániai iskolát tekinti. Az iskolában tanult Szalkai László – későbbi esztergomi érsek –, akinek Patakon készült iskolai jegyzeteit a Szalkai-kódex tartalmazza.⁴ Az Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtárban lévő kódexről hasonló kiadás készült, melyet Esztergomban 2019. május 24-én, Sárospatakon pedig november 20-án mutattak be.⁵

I. Rákóczi György és III. Rákóczi Zsigmond könyveinek gyűjteményben történő kutatása Szántó Erzsébet nevéhez fűződik. Szántó Erzsébet (1923–2014) angolkisasszony szerzetesnővér, a rend 1949-ben történő feloszlata után a tolcsvai plébánia kántora volt.⁶ Az Országos Széchényi Könyvtár égisze alatt működő Könyvtártudományi és Módszertani Központ (KMK) középfokú könyvtárosképző tanfolyamát 1969-ben végezte el. *Kutatás I. Rákóczi György és III. Rákóczi Zsigmond könyvtárának töredékei után a sárospataki Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény anyagában* című szakdolgozata és a dolgozatról írt bíráló az Országos Széchényi Könyvtárban jelenleg is megtalálható.⁷ Szántó Erzsébet a főúri könyvtár könyveinek vizsgálatához alapos levéltári kutatásokat végzett, és a Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény könyvtárának történetét is megírta. A dolgozatról írt bírálóban „Kitűnő (5). Komoly forrásértékű mű. Kiadásra érdemes.” szövegű értékelés szerepel. Az 1960-as, 1970-es években az Országos Széchényi Könyvtárban számos, papi működéstől eltöltött pap és lelkész végezte el a középfokú könyvtárosképző tanfolyamot. Klasszikus műveltségük, latin, görög és héber nyelvtudásuk segítségével részt tudtak venni levéltári és könyvtári források feltárásában, művelődés- és művészettörténeti kutatásokban. A képzés elvégzésével gyűjteményszervező és vezető könyvtárosokká váltak. Szoros szakmai kapcsolat alakult ki közöttük, mely megkönnyítette az egyházi gyűjtemények kommunikációját. A sárospataki gyűjteményt alapító és gyarapító Kuklay Antal 1966-ban kapott közművelődési könyvtáros képesítést.

Kuklay Antal élete és a sárospataki Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény 1967-es alapítása szorosan összekapcsolódik. Kuklay Antal 1934-ben Csapon született, édesapja kántortanító volt. A sárospataki Református Gimnáziumban érettségizett. Hejcén teológiát, Budapesten, a Hittudományi Akadémián görög és héber nyelvet tanult. 1956-ban részt vett a forradalomban, ezért tíz év börtönbüntetésre ítélték. Hat év letöltött büntetés után, 1963-ban szabadult, Sárospatakon élt, fizikai munkát végzett. 1966-tól, miután elvégezte az OSZK KMK-ban a középfokú könyvtárosi képzést, a sárospataki plébánia könyvtárosaként dolgozott. Az 1960-as évek elejétől idejét és tudását az általa 1967-ben alapított Római Katolikus Egyházi Gyűjteménynek, a helyi régészeti feltárásoknak, közösségi életnek és pasztorációnak szentelte. Értékmentő gyűjtőutakat szervezett a környékbeli plébániákra, ahonnan műtárgyakat és könyveket hozott a parókian elhelyezett

gyűjteménybe. Táborokat, zenei programokat szervezett. 1973-ban tevékenysége miatt hivatalosan előléptették – megkapta a papi működési engedélyt –, ezután viszont eltávolították Sárospatakról. Körömrre helyezték, ahol gyűjtő, értékmentő, pasztoráló, közösségszervező tevékenységét tovább folytatta. 1991-től az általa alapított intézmény vezetője. 2011-ig, nyugdíjazásáig Köröm község plébánosa volt. Jelenleg Mátramindszenten él.⁸

A gyűjtemény történetét a gyűjteményt alkotó könyvek elemzésével, írott források tanulmányozásával rekonstruálhatjuk. Napjaink és a közelmúlt történelme az úgynevezett elbeszélte történelem módszerével is kutatható. Kuklay Antal atyával több riport készült: 1956-ban végzett tevékenységéről Kamarás István és Molnár Adrienne 1987–1990-ben, Körömben készített vele interjút;⁹ életéről 1992-ben rendezett Szakács Sára *A létezés magasabb szintjén* címmel riportfilmet.¹⁰ 2015-ben Szabó Irén és Feczko Ágnes Kuklay Antallal, a gyűjtemény keletkezése szempontjából kulcsfontosságú 1960-as és 1970-es évekről beszélgetett,¹¹ 2019. tavaszán pedig a katalogizálás szempontjából fontosnak tartott muzeális könyvek állományba kerüléséről készült interjú. A kutatáshoz nagy segítséget nyújt a könyvtár dokumentációja. Ide soroljuk a korábbi katalógusokat, többek között *A sárospataki rom. kath. Plebania Könyvtárának Lajstroma 1880* című katalógust; az 1950-ben keletkezett könyvjegyzéket (összeállította: Kuklay Antal, Királyhegyi József, Zachár Gábor); az 1968-as, 1969-es, 1970-es állománygyarapítást dokumentáló füzeteket; az 1975-ben összeállított régi és ritka könyvek jegyzékét (Kuklay Antal). A katalógusok, könyvjegyzékek összehasonlítása a muzeális dokumentumok jelenlegi állapotával további kutatás témája lesz, ehhez a könyvállomány egészének ismerete szükséges. Szintén a könyvtári dokumentáció része az állományvédelemmel, restaurálással kapcsolatos iratanyag. Fontosnak tartjuk kiemelni, hiszen a 2009–2012 között lezajló költözés alkalmával végzett alapos tisztítás, egyes állományból kiemelt kötetek restaurálási dokumentációja

Könyvek a jezsuita könyvszekrényben (Fotó: Kőszeginé Tóth Judit)

a könyvek 2009/2012-es állapotváltozását tükrözi, valamint bizonyítja a muzeális dokumentumok állományvédelmét. A közelmúltban zajló felekezetek közötti együttműködés eredményeként a Sárospataki Református Kollégium Papír- és könyvrestauráló műhelyével a sárospataki Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény közös pályázatot adott be további állományvédelmi munkák finanszírozása érdekében. Sajnos a pályázat nem kapott támogatást.

A muzeális könyvgyűjtemény áttekintése a jelenlegi feldolgozottság alapján

A muzeális könyvek katalogizálása az állomány felénél tart. A korai, ritka nyomtatványok feltárása még nem történt meg, azonban az eddig feldolgozott állomány ismeretében és a gyűjtemény történetét kutatva körvonalazódik a dokumentumok összetétele, amely az értékmentést, a könyvtáralapítás elsődleges célját tükrözi. A könyvek két csoportra oszthatók. Az elsőt a korábban egyházi gyűjteményekben őrzött példányok alkotják: a sárospataki jezsuiták könyvei, a sárospataki parókiái könyvtár, a környékbeli plébániák és egyéb, Magyarországon és a történelmi Magyarországon alapított egyházi intézmények (például szemináriumok) könyvei. Témájukat tekintve egyházjogi, egyház-történeti, filozófiai, liturgiával, hitélettel, valamint Bibliával kapcsolatos művek találhatók az első csoportban, melyek latin, német és kisebb részben magyar, elvéve héber és szláv nyelven íródtak. A másik csoportot a főúri Windischgraetz-könyvtár töredéke alkotja. A kötetek az 1940-es évek közepéig a Windischgraetz család füzérradványi kastélyában voltak. Történetük, gyűjteménybe kerülésük kalandos, külön tanulmányt érdemel. Témájuk: ókori szerzők művei, történelem, közélet, francia és német irodalom, filozófia, útleírás; nyelvi összetételüket tekintve túlnyomó részt francia, német, kisebb számban latin és magyar dokumentumok.

További feladatok

A könyvtár rendezése nem zárult le, gondozói párhuzamosan több munkafolyamatot végeznek. Ezek közül az egyik a gyarapodás szervezése, dokumentálása. Folytatódik a Kuklay Antal által az 1960-as években elkezdett értékmentő gyűjtőmunka, ennek következtében a Sárospatak környéki parókiákon lévő régi és nem muzeális könyvek nem szóródnak szét, hanem bekerülnek a könyvtár állományába. 2019-ben a tolcsvai plébánián lévő könyvekkel gazdagodott a könyvtár.

A régi könyvek katalogizálása tovább folytatódik. A nehezen azonosítható nyomtatványok feltárása helyben, Sárospatakon történik. 2019. május 27-e és június 1-je között az eddig feltárt könyvek tételeinek javítása, valamint a korai és ritka dokumentumok leírásának megkezdése valósult meg.

A muzeális könyvek katalogizálása kapcsolódik az országos Muzeális Könyvtári Dokumentumok Nyilvántartásához. A törvény által előírt éves jelentésben tükröződik a katalógus tételeinek gyarapodása.

A könyvtárosok célja, hogy a formai és tartalmi feltárás befejeztével a számát tekintve viszonylag alacsony, de rendkívüli történelmi múlttal rendelkező muzeális könyvgyűjteményről nyomtatott katalógus készüljön a magyarországi szellemi örökség megőrzése és átörökítése érdekében.

Jegyzetek

1. Az összefoglaló a sárospataki Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény könyvtárának dokumentumai alapján készült.
2. A gyűjtemény honlapja: <https://rkegy.hu/szent-erzsebet-haz>
3. Kuklay Antal és Szabó Irén szóbeli közlése.
4. Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár. MS. II. 395.
5. A kiadás az Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár és a sárospataki Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény együttműködésével jött létre.
6. Szántó Erzsébet életéről bővebben: *Máterka. Tanítvallomások egy életszentséggel teli útról*. Szerk. és az interjúkat készítette Gróf Lajos; előszó Barna Gábor, Miskolc, Keresztény Értelmiségiek Szövetsége miskolci csoportja, Eszmék és Értékek alapítvány, 2015. 191 p.
7. A szakdolgozat az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtári Intézetének Könyvtártudományi Szakkönyvtárában található, a D 590 jelzet alatt.
8. Hetényi Varga Károly: *Papi sorsok a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában III. Az egri, kassai, rozsnyói, szatmári, szépesi egyházmegyék üldözött pappjai*. Abaliget, Lámpás Kiadó, 1996. 215–223. p.
9. Molnár Adrienne: *Az nem lehet, hogy Kuklay Antal 70 éves? Életinterjú Kuklay Antallal* = Országos Széchényi Könyvtár 1956-os Intézet és Oral History Archívum, amely 2019. június 15-től a Veritas Történetkutató Intézet és Levéltár részeként működik tovább. – http://www.rev.hu/ords/f?p=600:2:::P2_PAGE_URI:tanulmanyok/1956/kuklay (2019.09.20.)
10. *A létezés magasabb szintjén*. Magyar dokumentumfilm. 1992. 43 perc. Rendezte: Szakács Sára. Részlet: <http://www.visszaemlekezesek.hu/video/letezes-magasabb-szintjen-reszlet-kuklay-antrol-keszult-dokumentumfilmbol> (2019.09.20.)
11. Kiadatlan beszélgetés. Lejegyezte: Kelecseny Mónika 2015. július 21-én.

Feldolgozásra váró kötetek (Fotó: Furkas Kata)